

ŠTÁTY V4 V MOZAIKE HISTÓRIE

Mária Holubová

ISBN 978-80-557-1218-5

ŠTÁTY V4 V MOZAIKE HISTÓRIE

Mária Holubová

BELIANUM

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
FAKULTA POLITICKÝCH VIED A MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Mária Holubová

Štáty V4 v mozaike histórie

Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Banská Bystrica 2017

Štáty V4 v mozaike histórie

© PhDr. Mária Holubová, PhD.

Recenzenti:

doc. PaedDr. Milan Vošta, Ph.D.

doc. PaedDr. Radovan Gura, PhD.

Vedecký redaktor:

doc. PhDr. Peter Čajka, PhD.

Vydáva:

Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB

Banská Bystrica 2017

Tlač:

EQUILIBRIA s.r.o., Košice

Táto publikácia bola schválená grémiom dekana a Edičnou radou Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici dňa 17. februára 2016 ako vedecká monografia a bola odporučená k vydaniu.

ISBN 978-80-557-1218-5

OBSAH

ÚVOD	5
PROLEGOMENA	8
VÝZNAM A VPLYV SLOVANSKEJ A GERMÁNSKEJ IDENTITY A ŠTÁTNOTI NA STREDOEURÓPSKY PRIESTOR	12
I. ČASŤ - POLITICKÉ DEJINY ŠTÁTOV VISEGRADSKÉJ ŠTVORKY DO ROKU 1914	24
1 Vznik a vývoj poľského štátu a jeho strategické postavenie v strednej Európe a v Pobaltí	24
1.1 Podiel slovanských a baltských kmeňov na vzniku Poľského štátu. Orientácia zahraničnej politiky prvých poľských panovníkov na Nemeckú ríšu	24
1.2 Príčiny politickej rozdrobenosti Poľska a snahy poľských kráľov o vytvorenie centralizovanej monarchie	27
1.3 Poľsko v boji o hegemoniu v Pobaltí a jeho účasť v Livónskych vojnách	32
1.4 Politika rovnováhy síl – základ medzinárodných vzťahov v 18. storočí a jeden z hlavných predpokladov delenia Poľska	36
1.5 Priebeh a dôsledky delenia Poľska na vývoj medzinárodných vzťahov v strednej a východnej Európe	45
2 Historický vývoj Ruska a aspekty jeho politickej orientácie na štáty v strednej Európe	49
2.1 Formovanie prvého štátneho útvaru východných Slovanov – Kyjevskej Rusi	49
2.2 Vznik samostatných ruských kniežatstiev a ich závislosť na mongolskej Zlatej horde	57
2.3 Vznik Moskovského kniežatstva a jeho význam budovanie pri formovaní Ruského štátu ..	61
2.4 Vznik Ruského impéria a jeho vstup na medzinárodnú politickú scénu	65
2.5 Priebeh, záver a dôsledky ruských revolúcií na začiatku 20. storočia- zmena pomeru síl v medzinárodných vzťahoch	77
2.6 Vznik ZSSR a charakter jeho vnútornej a zahraničnej politiky v medzivojnovom období..	85
3 Význam a vplyv Česka a Slovenska v stredoeurópskom priestore	91
3.1 Špecifický vývoj osídlenia územia Čech a formovanie českého kniežatstva a kráľovstva	91
3.2 Unifikácia strednej Európy za vlády dynastie Luxemburgovcov	95
3.3 České kráľovstvo ako súčasť unifikačnej politiky poľskej dynastie Jagelovcov	99
3.4 Politický význam strategického územia Slovenska a formovanie silného štátneho útvaru Veľkej Moravy	100
4 Mocensko-politický zápas Uhorska o hegemoniu v strednej a južnej Európe	106
4.1 Príchod ugrofinských a onogurských kmeňov Maďarov do Karpatskej kotliny a vznik Uhorského štátu	106
4.2 Orientácia zahraničnej politiky Uhorska na Balkán	108
4.3 Francúzska dynastia Anjou a jej význam pre dejiny strednej Európy	112
4.4 Organizácia Tureckej ríše a jej prioritný záujem o južnú a strednú Európu	115
4.5 Charakter európskych území pod tureckou nadvládou	123
5 Rakúska monarchia – konglomerát národov a štátnych útvarov pod nadvládou Habsburgovcov	129

5.1 Historicko-gnozeologické korene a etnogenéza Rakúska	129
5.2 Vznik a formovanie Rakúskeho vojvodstva ako súčasť Svätej ríše rímskej nemeckého národa	130
5.3 Vznik mnohonárodnostnej stredoeurópskej rakúskej monarchie	136
5.4 Dôsledky Tridsaťročnej vojny a ich vplyv na budovanie mocensko-politickej pozície Rakúska ako európskej mocnosti	139
5.5 Obdobie upevňovania absolutizmu a medzinárodného statusu monarchie do roku 1815	142
5.6 Vznik dualizmu a spojenectvá Rakúsko-Uhorska v medzinárodných vzťahoch	145
II. ČASŤ – ŠTÁTY VISEGRÁDSKEJ ŠTVORKY V DEJINÁCH MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV V ROKOCH 1914 – 1945	156
1 Charakter medzinárodných vzťahov v rokoch 1914-1918 a Vznik Versaillesko - washingtonskej sústavy	156
1.1 Mocensko-politický konflikt Rakúsko-Uhorska a Ruska na Balkáne - jedna z príčin prvej svetovej vojny	156
1.2 Diplomatické akcie veľmocí v závere prvej svetovej vojny a uzavretie mierových zmlúv v Paríži a vo Versailles	164
1.3 Politické zmeny v stredoeurópskom priestore garantované Versailleským mierovým systémom	167
2 Politický vývoj štátov strednej Európy a charakter medzinárodných vzťahov v medzivojnovom období	170
2.1 Obnovenie Poľska a vznik Československa v historických súvislostiach	170
2.2 Versaillesko-washingtonská sústava ako súčasť mierovej politiky veľmocí v medzivojnovom období	174
2.3 Francúzsko – garant Malej dohody a obrany štátov strednej Európy	178
2.4 Politika appeasementu a príčiny rozpadu Versaillesko-washingtonského systému	184
2.5 Kríza medzinárodných vzťahov v rokoch 1938 až 1939 a jej dôsledok Mníchovská dohoda	190
2.6 Rozpad Československej republiky a vznik Slovenského štátu	192
2.7 Vyvrcholenie konfliktu veľmocí v druhej svetovej vojne	201
2.8 Charakteristika antifašistického odboja v druhej svetovej vojne	220
ZÁVER	226
POUŽITÁ LITERATÚRA	227
MENNÝ REGISTER	233
VECNÝ REGISTER	236

ÚVOD

Jednou z hlavných úloh, ktoré stoja pred vysokým štátnym činiteľom, je ozrejiť si, ktoré oblasti sú skutočne prepojené a akým spôsobom sa dá toto prepojenie využiť, aby posilnil svoje postavenie v každej z nich. Vo väčšine prípadov politik nemá možnosť voľby a dôsledkom je fakt, že udalosti sa vyvíjajú skôr prirodzenou dynamikou skutočnosti ako politikou. Úloha štátneho činiteľa tkvie v tom, že musí rozlíšiť súvislosti tam, kde sa naozaj nachádzajú. Inými slovami je nutné, aby vytvoril reťazec stimulov a prekážok v záujme najvýhodnejšieho východiska.

Henry Kissinger¹

V súčasnosti prechádzajú štáty Európy zložitými politickými turbulenciami, ktoré si vyžadujú veľmi opatrné riešenia. Týka sa to otázky migrantov, ktorým sa rozhodli štáty EÚ poskytnúť nový, bezpečný domov, pred vojenskými konfliktami, ktoré zúria na Blízkom Východe. Vlna migrácie nadobudla také rozmery, že sa muselo pristúpiť k bezpečnostným opatreniam, ktoré sa dotýkajú hraníc štátov EÚ. Politické špičky a lídri EÚ vyzývajú k otvorenosti a ústretovosti k migrantom aj napriek extrémizmu a útokom Islamského štátu v európskych krajinách a tvrdia, že prílev migrantov do Európy a teroristické útoky Islamského štátu nemajú nič spoločné.

Kolízný charakter vzťahov medzi európskymi štátmi spôsobil aj brexit. Veľká Británia sa 23. júna 2016 rozhodla v referende, že vystúpi z Európskej únie a bude si riešiť problémy mimo spoločných rozhodnutí. Aj napriek nepriaznivým ohlasom a negatívnym predpovediam, že brexit neschváli parlament a že Veľká Británia to nezvládne ekonomicky a finančne, oznámila britská premiérka Theresa Mayová tvrdý brexit, teda totálny odchod Veľkej Británie z Európskej únie do roku 2019. Toto rozhodnutie sa samozrejme dotkne aj členských štátov a jej obyvateľov, ktorí vycestovali za prácou a budú musieť čeliť tvrdým opatreniam.

Európski politici s očakávaním sledovali aj voľby amerického prezidenta, kde proti sebe vystúpili demokratka Hillary Clintonová a republikán Donald Trump. Napriek zverejneným výsledkom agentúr, ktoré robili prieskum, vyhrávala demokratka Hillary Clintonová, ale v konečnej fáze vyhral Donald Trump, ktorý 20. januára 2017 skladal prisahu ako 45. prezident USA. Bohatý podnikateľ už počas svojej volebnej kampane naznačil orientáciu svojej budúcej zahraničnej politiky. Jej ciele budú v rozpore s legislatívou Baracka Obamu, ktorej posledným aktom bolo posilnenie vojsk NATO o amerických vojakov v Poľsku a v Pobaltí a nariadenie o vypovedaní ruských diplomatov do 72 hodín, na základe obvinenia z hackerských útokov a ich ovplyvňovanie výsledkov volieb. Americký prezident Donald Trump výberom členov svojej vlády naznačil, že je ochotný viesť dialóg s Ruskom a uvažovať aj o obmedzení ak nie úplnom zrušení sankcií voči Rusku, ktoré uvalila Európska únia a predchádzajúca vláda USA.

Sankcie proti Rusku a armáda NATO, ktorá sa sústreďuje v Pobaltí a v Poľsku sú reakciou na zásah Ruska do vnútorných záležitostí Ukrajiny, keď na Kryme prebehlo referendum v prospech Ruska, ktoré označili európski politici ako anexiu a následné

¹ Kissinger H., Diplomacia, str. 651

podporovanie ruských separatistov v Donbase. Ruská zahraničná politika podporila aj sýrskeho prezidenta Bashara Asada v boji proti Islamskému štátu, ktorý podporoval povstalcov v občianskej vojne v Sýrii. Sankcie proti Rusku neohrozujú len samotné Rusko, ale sa nepriaznivo odrazili aj na ekonomike štátov stredoeurópskeho priestoru, ktoré zatiaľ odolávajú tlaku stanovených kvót v prijímaní migrantov.

Orientácia v medzinárodných vzťahoch súčasnosti je veľmi náročná, ale myslím si, že po dôkladnom štúdiu dejín medzinárodných vzťahov a historických súvislostí je možné ich pochopiť. Najťažšiu pozíciu v nich majú malé štáty so slabou ekonomikou a financiami, ktoré sú závislé od finančnej a ekonomickej podpory najsilnejších veľmocí. Patria k nim štáty strednej Európy Maďarsko, Česko, Poľsko a Slovensko, ktoré nadviazali na historický odkaz Visegrádu v roku 1335 a vytvorili novodobé politické zoskupenie štátov V4. V tom stredovekom Visegrade sa stretli panovníci, ktorí mali záujem riešiť otázky bezpečnosti, lebo sa cítili ohrození Svätou ríšou rímskou nemeckého národa a jej agresívnou zahraničnou politikou. Ján Luxemburský, Karol Róbert z Anjou a Kazimír III. Piastovec síce k dohode nedospeli, ale aspoň si vymedzili sféry svojich záujmov.

Monografia Štáty V4 v mozaike histórie sa na základe historickej analýzy zaoberá strednou Európou z rôznych uhlov pohľadu, ale základný je prístup v rovine medzinárodných vzťahov a historické fakty v súvislostiach. Stredná Európa nesie svoje špecifiká už v období svojho osídlenia, lebo na rozdiel od ostatných častí Európy nespádala pod vplyv rímskeho imperia, ktorého hranicu Limes romanus tvoril Dunaj. Dominantou v tomto priestore sa stala germánska a slovanská identita, ktorá v ranom období dejín Európy bojovala o priestor a hegemoniu vytvorením prvých štátnych útvarov. Zo začiatku bola veľká šanca utvoriť v stredoeurópskom priestore veľkú slovanskú ríšu, ale šťastie prišlo viac Germánom a Franskej ríši, ktorej štáty ako Biele Srbsko, Biele Chorvátsko a Veľká Morava nemohli konkurovať.

Veľké šance na vytvorenie jednotnej slovanskej ríše mali Slovania v období 10. až 11. storočia, kedy vznikali ranofeudálne štáty v strednej Európe pod vládou dynastie Přemyslovcov a Piastovcov. Konkurenciou im bol Uhorský štát, ktorý založili Maďari, ugrofínske a turkické kmene, ktoré svojím príchodom do Karpatskej kotliny v 10. storočí uzavreli proces sťahovania národov. Politické dejiny Uhorského štátu sú doplnené dejinami Turecka, ktoré ovplyvňovali historický vývoj strednej Európy skoro 300 rokov. Turecká expanzia bol problém a hrozba, s ktorou sa museli vysporiadať nielen uhorskí králi, ale aj rakúski Habsburgovci a ruskí cári. Formovanie a existencia českého, poľského a uhorského štátu, ktorého súčasťou sa stalo aj Slovensko, sa vyvíjala v kontinuite so západnou Európou, ktorú reprezentovala Nemecká ríša a na východe Kyjevska Rus, neskoršie Ruské impérium. Z toho dôvodu sa súčasťou monografie stali aj politické dejiny Ruska a politické a diplomatické väzby k strednej Európe, špeciálne k Poľskému štátu.

Štruktúra vedeckej monografie je postavená na základných postupoch logického myslenia, ktoré napomáhajú pochopiť historické fakty v súvislostiach. V časti Prolegomena je charakterizovaný význam dynastického prvku v medzinárodných vzťahoch a jeho funkcia pri unifikácii strednej Európy. Sú to snahy zakladajúcich štátnych dynastií Přemyslovcov, Piastovcov a Arpádovcov, ktoré vojenskými konfliktami a dohodami upravovali hranice a sféry svojich mocenských záujmov. V období 14. storočia získali tróny v strednej Európe dynastie Anjou a Luxemburg, ktoré nemali šancu uplatniť sa v konkurencii silných dynastií

v západnej Európe. K unifikácii strednej Európy sa najviac priblížila poľská, pôvodom litovská dynastia Jagellovcov, ktorá spojila na určitý čas všetky tri štátne útvary, ktoré dedičnou zmluvou z roku 1515 získala dynastia Habsburgovcov, ktorá symbolizovala konglomerát národov a vytvorila mnohonárodnostnú stredoeurópsku rakúsku monarchiu na 500 rokov. Stredná Európa a jej vývoj z hľadiska dynastickej politiky a medzinárodných vzťahov ovplyvnili aj moje rozhodnutie nezaradiť do textu obdobie národného obrodenia a revolučný rok 1848 a 1849, čo je viac obsahom dejín kultúry a literatúry. Dynastická politika zasahovala do dejín medzinárodných vzťahov do roku 1914, kedy končí prvá časť vedeckej monografie. Súčasťou monografie sú aj historické exkurzy pod názvom pod názvom Eventus docebit, ktorých úlohou je ozrejmiť historické súvislosti v kolíznych situáciách v medzinárodných vzťahoch.

Druhá časť publikácie sa zaoberá prvou svetovou vojnou, jej priebehom, ktorý je spracovaný na základe induktívneho postupu logického myslenia historicko-politických faktov. Záver a dôsledky Prvej svetovej vojny sú spracované na základe syntézy v kontexte medzinárodných vzťahov už ako predpoklady ďalšieho konfliktu veľmocí, druhej svetovej vojny. Versailleský mierový systém priniesol so sebou zánik monarchií a dynastií a vznik nových štátov. Zmenil sa stredoeurópsky priestor a vznikli nástupnícke štáty Rakúsko, Maďarsko, Poľsko a Československo. Ruské impérium sa zmenilo na socialistickú veľmoc ZSSR. Nemecko bolo vo svojej porážke osamotené a preto sa práve s tejto strany dal očakávať silný revanš v podobe nového vojnového konfliktu. Obsah vedeckej monografie je ukončený víťazstvom demokratických síl nad fašizmom, ale nevylučujem, že v dohľadnej dobe vznikne pokračovanie štátov V4 od roku 1945 až po súčasnosť.

Nás Slovákov sa najviac zo všetkých štátov V4 týka historicko-gnozeologická teória o slabých a silných národoch, ktorá sa dotýka hlavne nás, Slovákov sa pohybuje v intenciách: Silnejší sa opierajú o seba, opierajú sa o svoje „JA“, ku ktorému sa dopracovali sami. Slabšie národy túto vnútornú silu, to „niečo“ nemajú, a preto sa opierajú o idey a tradície, ktoré si nevytvorili sami, ale sú tu od vekov. Nie oni si vytvárajú svet k svojmu obrazu, ale svet si vytvára k svojmu obrazu ich. My patríme do tej druhej kategórie a preto nám je cudzia nocialita pojmov viera v minulosť a história. Slováci veria v minulosť, čo vlastne znamená veriť v to, že sme boli. Ale história je niečo iné. V histórii ide o to, že sme niečím boli. To je poloha aktívnej politiky a pasívnej politiky, poloha veľkých štátov veľmocí a malých štátov.

Na záver by som chcela vyjadriť poďakovanie za podporu pri písaní publikácie doc. PhDr. Petrovi Čajkovi, PhD. aj za jeho odborné rady ako vedeckého redaktora. Za faktické pripomienky, ktoré zvýšili výpovednú hodnotu textu ďakujem recenzetnom doc. PaedDr. Radovanovi Gurovi, PhD. a doc. PaedDr. Milanovi Voštovi, PhD. Ďakujem aj môjmu kolegovi PhDr. Marekovi Lenčovi, PhD. a pani Andrei Luptákovovej za pomoc pri jazykovej a technickej úprave vedeckej monografie.

autorka

PROLEGOMENA

Dejiny strednej Európy sa začali konsolidovať a pomaly utvárať na rozhraní 10. až 11. storočia. Politické udalosti dospeli k ďalšiemu záveru a štádiu v európskom vývoji, ktorý nasledoval po kolapse rímskeho impéria a po neúspešnom pokuse Karola Veľkého o jeho obnovenie. Aj napriek nemeckým snahám o zachovanie starého rímskeho princípu politickej jednoty trvalo pokračoval proces jeho rozdrobovania na menšie politické útvary. Jednota rímskej ríše mohla byť v určitej podobe zachránená pred zrútením vďaka plánu Ota III., ale prekazila to jeho smrť. Neúspešný bol aj pokus založiť v rozsiahlej oblasti medzi Nemeckom a Ruskom veľkú ríšu, ktorej existencia by zjednodušila proces európskeho vývoja. Zostala teda len rímska imperiálna idea, ktorá sa na Západe úplne vyčerpala, ale stále predstavovala nebezpečenstvo pre krajiny za riekou Labe, kde neexistovala žiadna moc, ktorá by dokázala udržať na uzde vražednú hrabivosť a ambície. V tieni tejto hrozby vznikol stredoeurópsky priestor.

Ku konci tohto obdobia zostali slovanské národy medzi riekou Labe, Odrou a Baltickým morom bez pomoci vo svojom nerovnom zápase s cisárom, šíriteľom viery a ochrancom cirkvi pred pohanmi, či s nemeckými markgrófmami, ktorí sa usilovne snažili zväčšiť svoju moc a svoje panstvá a boli odsúdené k úplnému zániku. Za príhodných podmienok sa v 12. storočí začal závod o vytvorenie nového Nemecka medzi riekami Labe a Odrou, ktorý vyvrcholil založením brandenburskej marky Albrechtom Medveďom. Kolonizácia potom dobyvateľské dielo zavŕšila. Urýchlil ju postup rádu nemeckých rytierov do Pruska. Keď poľské knieža Konrád Mazovský povolal rytierov na pomoc, ani vo sne ho nenapadlo, že jeho pozvanie prineslo Poľsku stratu Pomoranska. Pruský kráľ vystriedal v ambíciách veľmajstra rádu a zabral a germanizoval bohaté poľské Sliezsko, kde sa nevýznamná slovanská dedina Bralin na Spréve pod pruskou nadvládou rozrástla na silnú metropolu nového Nemecka.

Myšlienka vytvorenia veľkého politického útvaru v strednej Európe v susedstve Nemecka nikdy nezanikla. V rôznych historických obdobiach prevládali snahy o obnovenie jednoty Slovanov. Najviac sa snažila dynastia Přemyslovcov, ktorá bola čiastočne zodpovedná za neúspech Boleslava Chrabrého pri zakladaní jeho ríše. Neskôr sa pokúsili postupovať podľa poľského plánu a boli úspešní tam, kde Piastovci zlyhali. Bolo to na začiatku 14. storočia, kedy Přemyslovci ťažili zo stavu vyčerpania, do ktorého nemeckú ríšu priviedol zápas s rímskymi pápežmi a využívali v maximálnej miere strieborné bane, ktoré sa nachádzali na ich území. Dostali sa do popredia medzi ríšske kniežatá a stali sa najbohatšími kráľmi v Európe. Český kráľ Václav II. bol synom Přemysla Otakara II., ktorý tým, že vnútil svoju vládu alpským krajinám, stal sa vlastne zakladateľom Rakúska. Nakoniec stratil svoje územné zisky v prospech svojho rivala Rudolfa Habsburského a bol zabitý v rozhodujúcej bitke na Moravskom poli.

Na rozdiel od svojho otca, hľadal Václav II. vhodný priestor mimo územia nemeckej ríše. Využil to, že jeho otec získal Sliezsko a zabral väčšiu časť Poľska a bol v roku 1300 v Hnězdne korunovaný na poľského kráľa. Poliaci, ktorí cítili, že ich štát delením a vnútornými rozpormi veľmi utrpel na svojej jednote, vítali českého kráľa ako svojho osloboditeľa. Poľsko sa pod českou správou zjednotilo a v mnohých ohľadoch vyzeralo veľmi sľubne. Václava II. na jednej strane priťahovala nemecká kultúra, kde na jeho dvore

našlo útočisko veľa nemeckých minnesängrov a Čechám hrozilo, že stratia svoj národný charakter. Boli zaplavované nemeckými kolonistami, ktorí prúdili do krajiny už niekoľko desaťročí.

Vhodnou kompenzáciou bol však príliv slovanského obyvateľstva z Poľska, kde bolo v tej dobe národné cítenie veľmi živé. Poľsku sa v tomto období viedlo veľmi dobre. Nový kráľ zaviedol poriadok vo financiách a v obchodných záležitostiach v pravú chvíľu, lebo Európa práve transformovala svoj ekonomický systém a Václavova peňažná reforma poskytla Poľsku potrebný rozbeh. Dá sa konštatovať, že vláda Václava II. Poľsku prospela a pripravila pôdu pre zjednotenie, ktoré mali uskutočniť samotní Poliaci. To bola posledná šanca Poliakov a Čechov vytvoriť jednotný štátny útvar, v období, keď jazykové rozdiely nepredstavovali žiadny problém. A vážnu prekážku. Keby tieto národy žili zjednotené jednou dynastiou, ich jazykové splynutie by pripomínalo podobný fenomén, aký sa odohral vo Francúzsku, kde bol centrálny dialekt prijatý ako všeobecný úzus a zatlačil do úzadia južný dialekt langue d'oc.

Ohlas Václavovho experimentu priťahoval pozornosť aj v Uhorsku, lebo po vymretí dynastie Arpádovcov ponúkla časť uhorskej šľachty kráľovskú korunu jeho synovi Václavovi III., ktorý bol v roku 1301 v Budíne korunovaný za uhorského a chorvátskeho kráľa. Založenie obrovského štátu v strednej Európe, ktorý by spájali národy susediace s Nemeckom – Poliaci, Česi, Maďari a Chorváti, ktorí od roku 1102 uznávali uhorského kráľa, bolo na dosah. Václav II., ktorý preukázal výborné vládarske schopnosti pri jednotiacom procese v strednej Európe, sa len prizeral ako sa Nemecko postupne stále viac rozpadá na malé kniežatstvá, ktoré nerešpektovali autoritu cisára a sledoval tak úpadok cisárskej moci.

Osud ale takémuto vývoju neprial. Václav II. zomrel a uhorskú korunu získali neapolskí Anjouovci. Nebezpečný súper Vladislav Lokietko vzniesol svoje nároky na Poľsko a mladý kráľ Václav III. bol v roku 1306 na svojej ceste do Poľska, kde si chcel nárokovať na svoje práva, zavraždený v Olomouci neznámym vrahom. Dynastia Luxemburgovcov, ktorá nastúpila na český trón po vymretí dynastie Přemyslovcov, pokračovala v politike Václava III. a využívala Čechy ako základňu pre expanziu do strednej Európy. Karol IV. Luxemburg (1346-1378) začal tam, kde jeho predkovia z dynastie Přemyslovcov skončili. Rozšíril český vplyv na sever a získal Lužicu, Meisen, celé Brandenburské markgrófstvo, Pomoransko a poľskú oblasť Lubuš. Brandenbursko sa malo stať neoddeliteľnou súčasťou Českého kráľovstva, ale v roku 1411 ho získala dynastia Hohenzollernovcov a tak zmizla posledná možnosť a nádej na spomalenie germanizácie územia, ktoré patrilo silnému slovanskému kmeňu Veletov. Brandenbursko sa stalo základom pre vznik novovekého Pruska, ktoré sa stalo hlavným aktérom nového zjednoteného Nemecka.

Karol IV. uskutočnil sen svojho pradedu z matkinej strany Přemysla Otakara II. a stal sa nemeckým cisárom a rímskym kráľom. Orientácia jeho zahraničnej politiky získala v roku 1387 pre jeho mladšieho syna Žigmunda Luxemburského titul uhorského kráľa, ktorý sa oženil s Máriou z Anjou, ale Karol IV. sa synovho úspechu už nedožil. Žigmund mal veľkú šancu stať sa aj poľským kráľom, ale jeho svokor Ľudovít I. Anjou odkázal poľský trón svojej mladšej dcére Hedvige z Anjou. Žigmund Luxemburský si túto stratu kompenzoval zaistením nástupníctva na český trón po svojom bratovi Václavovi IV. v roku 1419 a získal aj korunu nemeckého cisára a rímskeho kráľa. Unifikácia strednej Európy pod vládou dynastie Anjou trvala bohužiaľ len jeden rok, do smrti Žigmunda Luxemburského. Zďaleka najväčšia

šanca na preskupenie strednej Európy a časti východnej Európy prišla z Poľska, keď Hedviga z dynastie Anjou, dcéra uhorského a poľského kráľa Ľudovíta I. Veľkého nastúpila na trón a stala sa poľskou kráľovnou. V roku 1386 sa vydala za litovské veľkoknieža Jagella, ktorý bol vládcom poslednej pohanskej krajiny v Európe. Toto spojenie prinieslo Litve prijatie kresťanstva a zároveň vznikla dynastia, ktorá ovplyvnila dejiny strednej Európy.²

Skutočnosť, že pre Čechy by bolo výhodné stať sa súčasťou silnej federácie, si uvedomil český kráľ Juraj Poděbradský, ktorý radil českej šľachte, aby po jeho smrti ponúkli korunu poľskému kráľovi z dynastie Jagelovcov. Polstoročia tak Čechám vládli Jagelovi potomkovia Vladislav II. (1471-1516) a Ľudovít II. (1516-1526) a jagelovská únia sa v roku 1490 posilnila, keď sa Vladislav stal aj uhorským kráľom. Táto federácia, ktorej panstvo sa rozkladalo od Baltického mora až po Čierne more, pripomínala v mnohom ambície dynastie Přemyslovcov a Piastovcov rovnako ako úspechy Kyjevskej Rusi v jej rannom období a mala veľké predpoklady k ďalšiemu rozvoju. Keby mala dostatok času, mohla prekonať odlišnosti jednotlivých identít, ktoré spájala, ale náboženská nejednotnosť všetky tieto vízie zničila. Východ a Západ príliš dlho kráčali každým svojou cestou na to, aby katolíci a pravoslávni mohli rýchlo dospieť k vzájomnému pochopeniu a jagellonskú úniu zachrániť. V tomto období začali moskovské kniežatá zoskupovať okolo seba ruské obyvateľstvo za plnej podpory pravoslávnej cirkvi, ktorej predstaviteľ metropolita kyjevský sa presídlil do Moskvy. Náboženská jednota tak umožnila kniežatám pripraviť úder, ktorý rozdrvil Tatárov a priniesol im slobodu a dal im silu k znovuzískaniu všetkých bývalých ruských dŕžav.

V tomto období sa začalo na juhu objavovať nové nebezpečenstvo v podobe osmanských Turkov a boli to práve Jagelovci, ktorí prví pochopili svoju povinnosť a vystúpili na obranu kresťanstva proti islamu. Presne ako za vlády Boleslava Chrabrého sa panovníci poľskej dynastie, aj keď boli zarytí odporcovia Nemeckej ríše, pokúšali hrať úlohu, ktorá patrila stredovekým cisárom a postavili sa na čelo armád proti Turkom. Dvaja panovníci pri obrane kresťanskej civilizácie padli. Bol to Vladislav III., ktorý zahynul v bitke o Varnu pri Čiernom mori v roku 1444 a Ľudovít II., kráľ český a uhorský, ktorý padol v roku 1526 v bitke pri Moháči. Postup Turkov do srdca Európy sa im nepodarilo zastaviť. Ešte dlho po vymretí jagelovskej dynastie a zničení jej politického odkazu bola na brehoch rieky Visly chápaná povinnosť brániť kresťanskú civilizáciu, čo sa prejavilo v roku 1683 pod hradbami Viedne, ktorej prišlo na pomoc poľské vojsko pod vedením Jána III. Sobieskeho a odvrátilo islamskú hrozbu od strednej a západnej Európy.

Jagelovskej dynastii sa nepodarilo vybudovať trvalú politickú štruktúru v strednej a východnej Európe, ale ideál, ktorý ich inšpiroval, zostal po vymretí tejto pozoruhodnej poľsko-litovskej dynastie ešte dlho súčasťou atmosféry strednej Európy. Po nástupe dynastie Habsburgovcov na český trón, začali jej panovníci v stopách Piastovcov, Přemyslovcov,

² V tomto období bola Litva významnou mocnosťou na východe Európy. Na základe trvalého vojenského tlaku zo strany rádu nemeckých rytierov mali silnú vojenskú tradíciu, ktorú podporili aj utečenci z Pruska. Litovské kniežata so svojou silnou armádou sa postavili aj proti Tatárom a oslobodili spod ich nadvlády Bielorusko, Volyň, Malorusko vrátane Kyjeva. Poliaci zase oslobodili Haličské kniežatstvo. Politický útvar, ktorý vznikol spojením Poľska a Jagellovho štátu bol federáciou troch národov, Poľakov, Litovcov, Bielorusov a Ukrajincov. V roku 1569 bola v Lubline prijatá ústava, ktorá upravovala ich vzťahy. Nová únia získala kontrolu aj nad Valašskom a Moldavskom, ktoré tvoria jadro dnešného Rumunska. Už ako poľský kráľ Vladislav II. Jagellonský porazil v roku 1410 rád nemeckých rytierov v bitke pri Grünwalde, ale rozpinavosť nemeckých rytierov sa mu podarilo zastaviť až v roku 1454, kedy Poľsko získalo Pomoransko s prístavom Gdaňsk a východné Prusko sa stalo vazalským štátom Poľska a prerušilo spojenie s nemeckou ríšou. Bolo len otázkou času, kedy sa do sféry vplyvu únie dostane aj územie livónskych rytierov, Livónsko, dnešné Lotyšsko.

Luxemburgovcov, Arpádovcov, Anjouovcov a Jageloncov budovať v strednej Európe svoju vlastnú ríšu. Habsburgovci mali v tomto období všetky predpoklady k dovŕšeniu diela svojich predchodcov na českom, poľskom a uhorskom tróne. Lenže presne ako bol gravitačný stred jagellonskej zahraničnej politiky príliš naklonený na východ, habsburský, ktoré základom boli alpské krajiny, sa zase prikláňal veľmi na západ. Habsburgovci preto nevenovali dostatočnú pozornosť problémom na východe Európy, hlavne v Poľsku, ktoré zostávalo mimo sféry ich záujmov.

Stredoeurópska mnohonárodnostná rakúska monarchia, ktorú symbolizovala dynastia Habsburgovcov, celé stáročia vliekla za sebou imperiálnu ideu a tá ju brzdila na každom kroku. Pretože ich moc mala korene na nemeckom území, nikdy sa nemohli zbaviť posadnutosti, ktorá túto prázdnu, ale stále fascinujúcu predstavu vnucovala každému nemeckému panovníkovi. Nikdy sa nezbavili svojej obsolentnej imperiálnej predstavy a strácali čas peniaze a životy vojakov v nikdy nekončiacej snahe o vytvorenie Svätej ríše rímskej nemeckého národa. Mali svoje záujmy obrátiť na juh, kde sa Uhorsko a Chorvátsko vyčerpávali v bojoch proti Turkom a oslobodili Balkán, alebo na východ, aby pomohli Poliakom v ich začínajúcimi problémami s Pruskom novou európskou mocnosťou, ktorá sa sformovala spojením Brandenburského kurfirstva a východného Pruska pod nadvládou Hohenzollernovcov. Neschopnosť a nepružnosť rakúskej zahraničnej politiky, ktorá nebola schopná a nevedela sa orientovať v špecifických problémoch strednej Európy ich pripravila o hegemoniu v nemeckom svete v prospech pruských Hohenzollernovcov. Neboli schopní pochopiť svoje pravé poslanie v strednej Európe a preto nakoniec stratili svoj trón a ich ríša sa rozpadla. Táto katastrofa uzavrela dlhú históriu pokusov a neúspešných snáh a dovŕšenie veľkého plánu dynastie Piastovcov z 10. a 11. storočia.

Po páde habsburskej monarchie začali národy Európy budovať nové štátne útvary, ale ich vodcovia sa odmietli poučiť z histórie, inak by pochopili, že iba zjednotením a obranou práv každého z nich si môžu malé štáty uchovať svoj národný charakter a svoju slobodu. Nemecký Drang nach Osten bol zastavený iba dočasne a Rusko len krátko oddychovalo pred tým, než sa zase bude snažiť uskutočniť sen Ivana Hrozného o treťom Ríme. História ukazovala, aké neúprosne dokážu byť jej zákony. Kedykoľvek vznikne v rozsiahlom priestore medzi Baltským, Jadranským a Čiernym morom politické vákuum, vstúpi sem zo západu, alebo z východu jeden z dvoch obrov, aby narušil európsku rovnováhu. Tento vývoj začal už v 11. storočí, keď boli zničené všetky nádeje na vznik veľkej stredoeurópskej slovanskej mocnosti. Má to byť neodvolateľný osud strednej Európy?